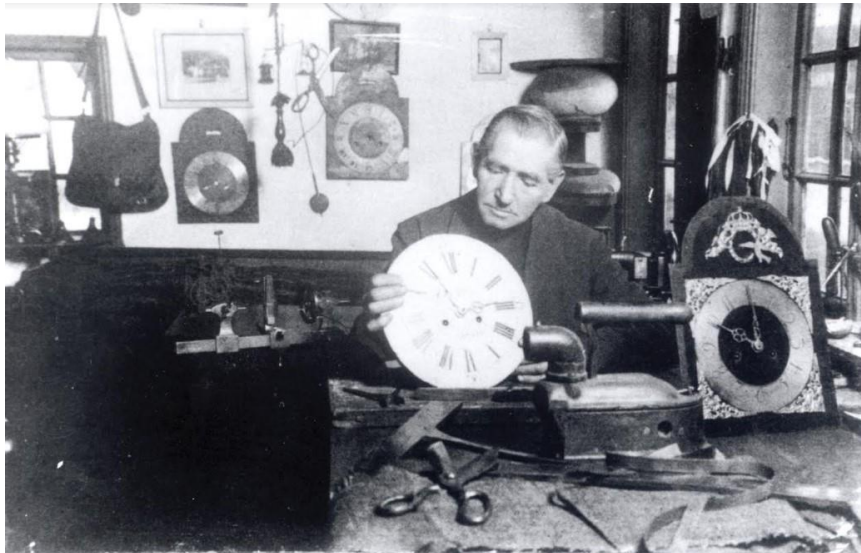

Urmagerhuset på sin oprindelige placering på Fladmose 8, Køng

Klokkesrædderen Hans Andersen, Højrupvej 39a, år 1906 på sit værksted.

Urmagerhuset fra Køng

Husets historie i korte træk

Af Hans Krog

For 200 år siden, i året 1776, opførte væver Jørgen Nielsen i Køng et smukt og solidt hus, som siden blev kendt på egnen under navnet »Urmagerhuset«, selvom det oprindeligt altså var et væverhus. (Se L. P. Pedersens artikel om Køngklokkerne og urmagerfamilien Wibye i Vestfynsk Hjemstavn, 1956). Men der kom en tid, da bindingsværk og stråtag ikke længere værdsattes, det før så statelige håndværkerhus blev til en simpel og primitiv landarbejderbolig, gasbeton og bølgeceernit vandt indpas, og på det sidste deklasseredes huset til husvildebolig. Den 20. december 1973 lagde en ildebrand omsider huset i ruin. Dets dage syntes at være talte, da ejeren ikke var interesseret i at genoprette det gamle hus. Pladsen blev ryddet, og en moderne villa opført på stedet. Urmagerhuset på Fladmosevej var forsvundet ud af bybilledet, er nu kun et minde i erindringerne – og dog, som fugl Fønix vil urmagerhuset snart genopstige af asken.

De sodsværtede rester blev nemlig købt af Fonden for Bygnings- og Landskabskultur, som iværksatte en hurtig redningsaktion. I januar 1974 blev huset i løbet af få dage opmålt, undersøgt og gennemfotograferet. Der foretoges nummerering af bindingsværk og nedtagning af alle væsentlige bygningselementer, mursten m.v., blandt andet med god hjælp fra Gummerup Skoles store drenge og tømrermester Hans Petersen fra Gummerup, således at materialerne hurtigt kunne bjerges i hus.

Huset var bestemt til at blive genopført på en plads ved den gamle vandmølle i Brobyværk, men da de stedlige myndigheder ikke var velvilligt stemt overfor projektets gennemførelse, blev huset i 1975 i stedet vederlagsfrit overdraget til Vestfyns Hjemstavnsforening, så det kunne genopføres i hjemsoget.

Der er på nuværende tidspunkt allerede tilvejebragt et økonomisk grundlag for en genopførelse, idet Hjemstavnsforeningen har fået støtte til formålet fra flere sider. Til første etape, som drejer sig om rå-

huset og den ydre skikkelse, har Glamsbjerg kommune bevilget 20.000 kr. og Fyns amtskommune 19.000 kr., fornylig har Sonning-Fonden skænket 84.000 kr., Lions Club i Glamsbjerg har ved et julestuearrangement på Hjemstavngården sidste år bidraget med hele overskuddet på 6.500 kr., og klubben har også i år tilbudt at holde julestue til fordel for Urmagerhuset. Endvidere bør det nævnes, at også det særlige Bygningssyn og Statens Bygningsfredningsfond har udtrykt interesse for projektet, således at støtte og vejledning herfra er stillet i udsigt. Foreningen er meget taknemlig for alle de nævnte bidrag. En genopførelse kan imidlertid ikke påbegyndes før tidligst til foråret, idet en række spørgsmål vedrørende udformning, placering og arbejdets udførelse forinden skal afklares.

I sin genopbyggede skikkelse vil huset udadtil i alt væsentligt kunne fremstå som det opførtes for 200 år siden. Skal husets oprindelige ruminddeling genskabes, vil der i stor udstrækning blive tale om fornyede og rekonstruerede dele, som vil mangle det præg af slid og ælde, som kendetegner et uforfalsket og autentisk gammelt hus. Bevaringsværdien er således først og fremmest knyttet til selve husets ydre skikkelse.

Der er planer om at anvende en del af huset til Vestfyns Hjemstavnsforenings arkivmateriale, og der påtænkes udført en brandsikring af husets loft. Den største del af huset vil kunne udnyttes til specialudstillinger, idet museet længe har savnet mulighed for at udvide de aktiviteter, som ikke mindst henvender sig til skoleungdommen. I det hele taget vil Vestfyns Hjemstavnsforening med en sådan udvidelse på længere sigt lettere kunne honorere de krav, der i dag stilles til en mere udadrettet museumsdrift.

I forbindelse med genopførelsen af urmagerhuset vil det være be- rettiget at tage stilling til et højst påtrængende problem, nemlig sikrin- gen af hele miljøet omkring Hjemstavngården. Vestfyns Hjemstavns- forening kan ikke være blind for den fremadskridende forringelse, der i de senere år er sket af Hjemstavngårdens omgivelser i form af miljø- fremmed nybebyggelse og nedrivninger af værdifulde gamle nabobyg- ninger.

I det følgende vil jeg forsøge at påpege Urmagerhusets antikvariske værdi og fremdrage nogle oplysninger om dets bygningshistorie og dets ejere gennem 200 år. Af tingbøgerne fremgår det, at nedennævnte per- soner har været ejere af ejendommen matr. nr. 44 af Køng by og sogn.

1776-85 Jørgen Nielsen, væver i Køng

1785-93 Michel Jensen, hollænder (d.v.s. mejerist) på Brahesborg

1793-1829 Johan Christopher (Bondesen) Wibye, urmager

1829-67 Peder Pedersen, væver

1867-73 Marie Cathrine Pedersen

1873-1907 Rasmus Nielsen

1907-41 Niels Peder Andersen

1941 Emil Pedersen

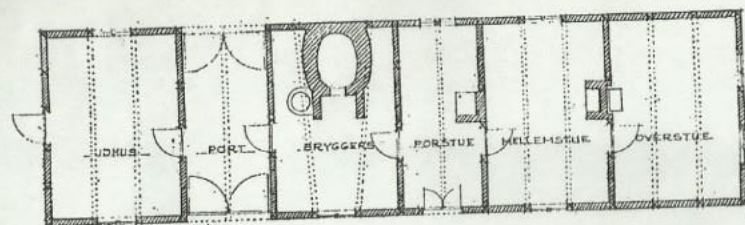
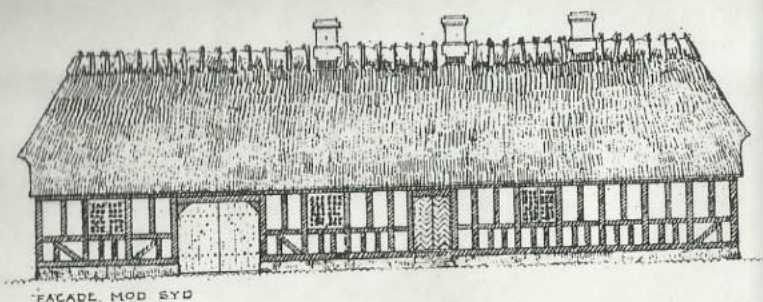
1941-43 Aksel Ellemann, proprietær

1943-(73) Jørgen Oluf Stougaard, proprietær

Huset er utvivlsomt opført i året 1776, som dørhammerens indskrift INS AMID - Anno 1776, angiver. Det solide egebindingsværk med be- varede tømmermærker er tydeligvis ikke, som det ellers kan være til- fældet, genanvendt. Det er bemærkelsesværdigt, at den gamle konstruk- tion med gennemstukne bjælkeender ikke er anvendt. Den nyere form, hvor bjælkerne er kæmmet over remmen, ses her at være taget i brug på et tidligt tidspunkt. Det er heller ikke almindeligt at finde tavlene i fynske landbygninger udmurede med brændte sten på et så tidligt tidspunkt som 1776, ovenikøbet med kunstfærdig mønstermuring med store rødgyldne sten. Det ældste kalklag var rødt med optrukne hvide fuger. At den originale 2-fløjede hoveddør, en solid revledør med silde- bensmønster og originalt låsetøj endnu fandtes i brug må også betegnes som et særsyn.

Den gamle form for ruminddeling uden langsgående skillerum er bi- beholdt så sent som i 1823, som det fremgår af Brandtaxationsprot. for Baag Herred B 1806-1824, s. 493: »Stuehuset i Sønder 16 Fag med Portindkiørsel, 3e al høy, 10 al Vidde. Ege under Fyrre over Tømmer, Murede Vægge med Brændte Steen, Straae Tag, som er ind- rettet til Beboelse samt Indkiørsels Port med Fielleloft over. 3de Væ- relser med Fiellegulv og i Bryggerhuset Kampesteen, Resten Leer og Brændte Steengulve, derudi de fornødne Winduer og Dørre, som ere jernhængslede og laasebeslaaet, 3de Skorsteene og Bagerovn af Brænd- te og ubrændte Steen«.

En 8 fags lade i nord, parallel med stuehuset omtales første gang i skødet fra 1793, da Michel Jensens enke Sidsel Jørgensdatter sælger ejendommen til urmager Wibye: »Dette ovenbenævnte Huus bestaar af een Længde Stue-Huus og en Længde Lade-Huus med tilliggende Gaardsrum, Kjøkken- og Frugt-Hauge tilligemed een tæt ved Huusets Nordre Side beliggende indhegnet Tofte, der bestaar af 3de Agre, saa- velsom 11½ Skpr. Sædeland, der er beliggende i Kjøng og Gummerup Byers Kragekilds-Mark«. Ved en pantsætning af huset i 1778 nævnes

Hans Krogs rekonstruktion, sydfacade og grundplan (ca. 1:200).

kun »Huus med Hauge Plads og Gaardsrum«. Ladebygningen nævnes heller ikke i skødet i 1785. Denne ladebygning er senere blevet afløst af en ligeledes forlængst nedrevet vestlig vinkelbygning til stuehuset.

Det lille husmandsbrug (ansat til 2 skpr. hartkorn ved udskiftningen i 1793) har altså haft behov for mere lade- og udhusplads end de 5 fag i stuehusets vestlige ende. Men den oprindelige udformning fra 1776 med beboelse, portindkørsel og udhusrum samlet i een længe er interessant, eftersom denne type, der især er kendt fra Als, Ærø og Lyø, sjældent synes at forekomme på Fyn. Dog fandtes i Køng by endnu en lille 1700-tals ejendom med denne udformning (nedrevet i 1975 efter brand).

Det gedigne håndværkerhus, kendt på egnen under navnet »Urmagerhuset«, må siges at være et smukt eksempel på denne nu sjældne hustype. Det stammer fra en tid, hvor landsbyfællesskabet endnu rådede, og hvor klassicismen endnu ikke havde sat sit præg på bindingsværksbygningerne i det fynske landdistrikt. Den omstændighed, at ejendommen var selveje (overgangen fra fæste- til selvejerbrug skete meget tidligt i Køng sogn) har sikkert været medvirkende til, at huset byggedes så smukt og solidt. Det var forsynet med hele tre skorstene. Bryg-

gersskorstenen og -ildstedet var bevaret, kakkelovnsniche i overstue og fundament for mellemstuens ildsted ligeledes, derimod var der intet bevaret af fundamenterne til forstuens skorsten og ildsted, kun øgninger og samlinger i lofts- og gulvbrædder afgav indicier om placeringen, og forøvrigt var denne del af bygningen den mest ødelagte af branden. De originale indvendige døre med een fylding, bukkehornshængsler og dele af de kraftigt profilerede indfatninger er utroligt nok ikke gået tabt. Der havde igennem tiderne været ændret meget på den oprindelige ruminddeling, men ikke foretaget nogen egentlig ombygning eller modernisering. Derfor var det muligt i hovedtrækkene at klarlægge den oprindelige udformning.

En mere indgående, men også langt mere bekostelig undersøgelse kunne naturligvis have fremvist et fyldigere materiale. Men den kort afmålte tid og de knappe midler var nu engang de givne vilkår.

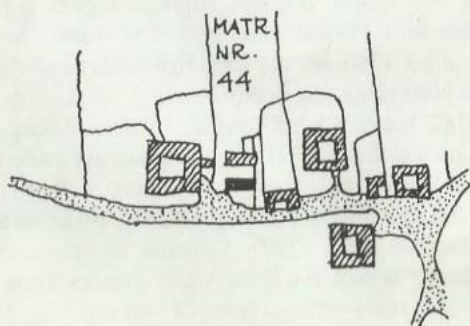
Til sidst skal jeg medtage nogle få oplysninger om nogle af de familier, som har haft tilknytning til huset. En nøjere efterforskning, som er ret tidkrævende, er ikke forsøgt og i denne sammenhæng måske heller ikke så relevant.

Den i fladsnit smukt udformede indskrift i urmagerhusets dørpost lyder: INS-AMID - ANNO 1776. Initialerne står for Jørgen Nielsen og og hustru Anne Margrethe Jørgensdatter. Jørgen Nielsen, væver af profession, var stedsøn af Maria Pedersdatter, Højrup, Sal. Jørgensens (iflg. arvekaldsbrev, Båg-Vends herredsfoged ark.) Han dør 1811, 67 år gl. og hans kone dør i 1830, 84 år gl. (Køng kirkeb.) Diverse oplysninger om Jørgen Niensens forhold, senere bopæle o. lign. findes i tingbøgerne. I 1778 er huset beboet af Anders Jensen, snedker (pantebrevsopl.) I 1780 ses det (ved pantsætning af ejendommens tofte), at Jørgen Nielsen nu selv bebor huset.

I 1785 køber Michel Jensen, hollænder (mejerist) ved Brahesborg ejendommen. Da Michel Jensens enke, hollænderske på Brahesborg, i 1793 sælger ejendommen, fremgår det, at hun stadig bor på Brahesborg. (Hvem, der har boet i huset i den forløbne tid, kan måske ses ud fra folketællingen i 1787). Køberen var urmager Johan Christopher (Bondesen) Wibye fra Brobyværk. Dennes kone var Karen Andersdatter (der bor i urmagerhuset til hun dør i 1854, 90 år gl.), hans fader, urmager Bonde Wibye (dør i Køng 1815, 85 år gl.), hans moder Sara Hansdatter (dør i Køng 1808, 86 år gl.).

På sin dødsdag, den 29. juni 1829, sælger Johan Wibye ejendommen til sin svigersøn, væver Peder Pedersen (fra Glamsbjerg). Datteren Ma-

rie Cathrine Johansdatter var gift 1. gang (1821) med smedesvend Peder Jensen. Han var måske søn af smeden Jens Nielsen i Køng (se evt. Køng kirkebog), hvis fader var Niels Andersen, »som boede på Brobyeverch« (iflg. tinglyst pantebrev). (Niels Andersen er måske en slægtning af Karen Andersdatter, urmager Johan Wibyes kone?) Familierne, der altså begge stammede fra Brobyværk (de huse, der hørte under den tidligere våbenfabrik), har i hvert tilfælde kendt hinanden fra tidligere. En forklaring på, hvorfor Wibye-familien flytter netop til Køng, kan søges i denne relation. Efter Marie Cathrine Johansdatters tidlige død i 1830 giftet væver Peder Pedersen sig igen, og langt senere, i 1867 får hans 2. kone, Marie Cathrine Pedersen efter hans død skøde på ejendommen. I 1873 får Rasmus Nielsen ved giftermål skøde på ejendommen. (Nærmere relation endnu ikke udredet). I 1907 sælger Rasmus Nielsens arvinger til Niels Peder Andersen (i ægteskab med Ane Elisabeth Rasmussen) (arveindlægsskøde). I 1941 køber Emil Pedersen ejendommen, som han samme år sælger til proprietær Aksel Ellemann, Bonnegården. I 1943 køber gårdejer Jørgen Oluf Stougaard »urmagerhuset« (tilligemed »Bonnegaarden«). Huset tjener i den sene- ste periode hovedsagelig som »Bonnegaarden«s fodermesterhus.

Urmagerhusets beliggenhed i Køng efter udskiftningskortet fra 1793 (1:5000).